

การวิเคราะห์ทุกข์ในอัมมุลสูตร
ที่มีความสัมพันธ์ต่อการเจริญวิปัสสนาภาวนา
An Analytical Study of The Suffering in The Aghamula Sutta Related
of Vipassana Meditation Practice

¹พระปลัดสมหวัง ศรีเพ็ญ และ ²วิโรจน์ คุ่มครอง

¹ Phrapalad Somwang Cripem and ²Viroj Koomkrong

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Palisuksa Buddhagosa Campus, Thailand

E-mail: koom-krong9@hotmail.com

Received January 30, 2022; **Revised** March 31, 2022; **Accepted** May 15, 2022

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาเนื้อหาและทุกข์ในอัมมุลสูตร 2) เพื่อศึกษาทุกข์ในอัมมุลสูตรที่มีความสัมพันธ์กับการเจริญวิปัสสนาภาวนา โดยการศึกษาข้อมูลจากคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท และเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง สรุปวิเคราะห์ เรียบเรียง บรรยายเชิงพรรณนา ผลการวิจัยพบว่า ทุกข์ในอัมมุลสูตรที่มีความสัมพันธ์กับการเจริญวิปัสสนาภาวนา ได้แก่ การพิจารณากำหนดรู้ทุกข์ในชั้น 5 คือ 1) พระโยคาวจรกำหนดรู้ทุกข์คือรูปที่เป็นภูมิของวิปัสสนา เป็นธรรมชาติที่มีลักษณะผันแปรเปลี่ยนแปลงสลายไป โดยการกำหนดรู้รูปชั้นเป็นอารมณ์ว่า เป็นเพียงสภาวะธรรมอย่างหนึ่ง มีความเสื่อมไปเป็นเหตุให้เกิดทุกข์ โดยพิจารณาว่า สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์ 2) กำหนดรู้ทุกข์คือเวทนา ซึ่งเป็นธรรมชาติที่มีลักษณะเสวยอารมณ์ เกิดร่วมกับวิญญาณชั้น 3) ควรกำหนดรู้ทุกข์คือสัญญาซึ่งเป็นธรรมชาติที่มีลักษณะจำอารมณ์ หมายรู้อารมณ์ที่เกิดขึ้น เกิดร่วมกับวิญญาณชั้น 4) กำหนดรู้ทุกข์คือสังขาร โดยในขณะที่กำลังรับรู้อารมณ์ สังขารชั้นจะปรุงแต่งจิตให้เป็นไปตามอำนาจของจิต 5) กำหนดรู้ทุกข์คือวิญญาณทั้งฝ่ายกุศลและอกุศลซึ่งเป็นเหตุให้เกิดทุกข์ และในการเจริญวิปัสสนาภาวนาพระโยคาวจรควรกำหนดละมุลเหตุแห่งทุกข์ 3 ประการ คือ 1) กามตัณหา 2) ภวตัณหา 3) วิภวตัณหา และควรกำหนดละตัณหา 3 ที่เป็นตัณหาวิจริต 108 ก็จะทำให้จิตของผู้ปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาดำเนินไปสู่ลำดับของวิปัสสนาญาณต่าง ๆ สูงขึ้นไปเพื่อบรรลุถึงอริยมรรค อริยผลในที่สุด

คำสำคัญ: ทุกข์; อัมมุลสูตร; การเจริญวิปัสสนาภาวนา

Abstract

The objectives of this article were 1) to study the content and teaching that appeared in Aghamul Sutta and (2) to study the suffering in Aghamul Sutta related to Vipassana meditation practice. The studied data was taken from Theravada Buddhist scriptures and other related documents, summarized, analyzed, and compiled in a descriptive style. The results showed that as for suffering in Aghamul Sutta related to meditation practice, it refers to the knowledge occurred from observing the five aggregates clinging, namely: 1) The practitioner observes the perception as suffering in which the objectives of insight, that is all forms are temporary, ever-changing, and disintegrated, as a cause of suffering, seeing what is impermanent is also suffering. 2) He observes suffering of feeling which contains sensual knowable agent that has a temperament arisen with consciousness. 3) He knows the suffering of perception characterized by emotional memory, arisen in the same with consciousness as the cause of suffering by realizing it as origin of suffering. 4) The practitioner observes suffering of *Sankhara* or thought while receiving sensual objects, in which thought will shape the mind to be in accordance with the thought types. and 5) He observes suffering of consciousness with wholesome and unwholesome types, which causes suffering. For Vipassana meditation mode, the practitioner should renounce 3 causes of suffering: 1) *Kamatanha*, 2) *Bhavatanha*, and 3) *Vibhavatanha*. These all cravings should be abandoned inherent 108 craving abandoning will lead the mind of the Vipassana practitioner to progress to the higher level for attaining the Noble Path and Fruits in the end.

Keywords: Dukkha; Aghamula Sutta; Vipassana Meditation Practice

บทนำ

การเข้าใจสัจธรรมความจริงอันประเสริฐ จึงจำเป็นจะต้องศึกษาหลักการและวิธีการเพื่อที่จะแก้ไขและขจัดทุกข์ให้ได้นั้นจำเป็นจะต้องรู้สาเหตุแห่งการเกิดทุกข์หรือสมุทัยให้ได้ โดยเหตุแห่งทุกข์แท้จริงก็ไม่ได้เป็นไปอย่างที่เราเข้าใจว่าเกิดจากเหตุภายนอก ความความจน ความขัดสน หรือความมีอุปสรรค ปัญหา เหตุที่แท้จริงในการเกิดทุกข์นั้น พระพุทธองค์ตรัสแก่ภิกษุที่ปรากฏในอัมมุลสูตรว่า ทุกข์คือขั้น 5 มูลแห่งทุกข์ คือ ตัณหา 3 (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) การที่พระพุทธองค์ทรงแสดงอย่างนี้จะเกิดความเข้าใจว่าการที่เป็นทุกข์นั้นเพราะมีขั้น 5 โดยมีวิชาคือความไม่รู้ ความมีด ความหลง ก่อให้เกิดยึดมั่นในเบญจขันธ์ คือมีความยึดมั่นถือมั่นในรูป มีความยึดมั่นถือมั่นในเวทนา มีความยึดมั่นถือมั่นในสัญญา มีความยึดมั่นถือมั่นในสังขารและมีความยึดมั่นถือมั่นใน

วิญญาณ ซึ่งชั้น 5 แบ่งออกเป็น 2 ส่วน (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ได้แก่ 1) รูปธรรม ประกอบด้วยธาตุ 4 คือธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม และธาตุไฟ ซึ่งเป็นเป็นมหาภูตรูป และมีอุปาทายรูปอีก 24 2) นามธรรมเป็นส่วนที่เกิดขึ้นทางใจประกอบด้วยเวทนาชั้นได้แก่ส่วนที่เป็นความรู้รู้สึกสุขทุกข์หรือเฉยๆ สัญญาชั้นส่วนที่กำหนดหมายรู้หรือจำอารมณ์นั้นๆ สังขารชั้นเป็นความปรุงแต่งของจิตให้ดีหรือชั่วหรือเป็นกลางๆ ส่วนวิญญาณชั้นเป็นความรู้หรือแจ้งอารมณ์ทางอายตนะ 6 มีการเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การได้ลิ้มรส การได้กระทบถูก การได้คิดนึก (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

ซึ่งทั้งรูปธรรมและนามธรรมเป็นสิ่งที่อิงอาศัยกัน คือนามธรรมเป็นธรรมชาติที่นุ่มหาอารมณ์ ส่วนรูปธรรมเป็นธรรมชาติที่เสื่อมสลายแตกไปดับไปที่ว่ารูปและนามต่างอิงอาศัยกันนั้น เพราะนามธรรมอาศัยรูปเป็นที่ตั้ง เมื่อเพลิดเพลิมลุ่มหลงมากๆ ก็ติดใจในสิ่งนั้นๆ จนกลายเป็นความยึดมั่นถือมั่นทำให้เกิดความทุกข์ตามมา ดังที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้ว่า

“ตัณหาเป็นเหตุเกิดแห่งทุกข์ และทำให้ต้องเวียนว่ายตายเกิดต่อไป การคบตัณหาเป็นเพื่อน ยังต้องเวียนว่ายตายเกิด เป็นมนุษย์บ้าง เป็นเทวดาและหมู่สัตว์เหล่าอื่นบ้าง อย่างไม่รู้จบสิ้น ไม่ล่วงพ้นสังสารวัฏไปได้ ภิกษุผู้โง่เขลาแล้ว รู้ว่าตัณหาเป็นเหตุเกิดทุกข์ ก็จะเป็นผู้สิ้นตัณหา หมดความยึดมั่นถือมั่น มีสติมั่นคงจนนิพพานในสุด (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ตัณหาในที่นี้คือ ตัณหา 3 ได้แก่ กามตัณหา คือ ความกำหนัดยินดี อยากได้นั่นนี่ พอใจในสิ่งนั้นสิ่งนี้ ผู้ที่ยังเสพกามคือมนุษย์โลกและเทวโลก ภวตัณหา คือ ความอยากมีอยากเป็น อยากเป็นนั่นเป็นนี่ พอใจยินดีในรูปภพและอรูปภพ อยากเป็นเช่นนั้นตลอดไป วิภวตัณหา คือ ความไม่อยากมี ไม่อยากเป็น เป็นสภาพที่ไม่ต้องการ”

ดังนั้นพระพุทธองค์จึงได้ทรงแสดงวิธีการปฏิบัติเพื่อให้พ้นไปจากความทุกข์โดยสิ้นเชิงคือ วิปัสสนาภาวนาหรือสติปัฏฐาน 4 ได้แก่การพิจารณากาย เวทนา จิต และธรรมโดยได้ปฏิบัติตามหลักสติปัฏฐาน 4 การเจริญวิปัสสนาภาวนาจึงเป็นการดำเนินไปสู่เป้าหมายแห่งความหลุดพ้นจากความทุกข์ซึ่งถือว่าเป็นเป้าหมายที่สูงสุดในพุทธศาสนา โดยการอดทนอดกลั้นต่อกิเลสที่มากกระทบทั้งทางกาย ทางวาจา ทางใจ และฝึกจิตใจให้เข้มแข็ง มีการรักษาศีล การสัจรวมอินทรีย์ และปฏิบัติตามหลักหลักศีล สมาธิ และปัญญาตามลำดับ เพื่อให้เกิดการรู้จริงเห็นแจ้งในมรรค (พระมหาเกริกสัน ญาณสมฺปนฺโน และคณะ, 2563) โดยมีหลักธรรมคำสอนเป็นเสมือนเข็มทิศที่กำกับไม่ให้หลงทาง (Damnoen, 2021) บุรณการหรือประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตของตนเอง (Tan & Damnoen, 2020) หรือปฏิบัติตนด้วยความประมาท สร้างศรัทธา ปสาทะและความเลื่อมใส (พระสมชาย บัวแก้ว และคณะ, 2564) สามารถประกาศพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองได้เป็นอย่างดีเหมาะสม (อรชร ไกรจักร์ และคณะ, 2564)

จากการศึกษาความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาเรื่องทุกข์ในอภิมูลสูตรที่มีความสัมพันธ์ในการเจริญวิปัสสนาภาวนา เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจในเนื้อหาหลักธรรมที่สำคัญซึ่งมีเนื้อหาและสาระสำคัญในการที่จะดับทุกข์ทำให้เข้าใจสาเหตุของการเกิดทุกข์การเจริญ

วิปัสสนาจึงเป็นแนวทางเพื่อการปฏิบัติให้บรรลุ มรรคผล กระทำแจ้งซึ่งพระนิพพานอันเป็นประโยชน์ แก่ตนเองและเกื้อกูลแก่พระพุทธศาสนาสืบต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาเนื้อหาและทุกขในอสมมูลสูตร
2. เพื่อศึกษาทุกขในอสมมูลสูตรที่มีความสัมพันธ์กับการเจริญวิปัสสนาภาวนา

การทบทวนวรรณกรรม

ความสำคัญของทุกขในอสมมูลสูตร พระสุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย ชันธวารวรรคแสดงไว้ว่า 1. ทุกข คือ ชันธ 5 2. มูลเหตุแห่งทุกข คือ ตัณหา 3 ได้แก่ 1. กามตัณหา 2. ภวตัณหา 3. วิภวตัณหา นี้ เรียกว่า มูลเหตุแห่งทุกข (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ในคัมภีร์อรรถกถาอรรถกถา สังยุตตนิกาย ชันธวารวรรค แสดงไว้ว่า ทุกข ในที่นี้คือ ทุกขลักษณะเท่านั้น (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2552) ในคัมภีร์ปกรณ์วิเสสวิสุทธิมรรค พระพุทธโฆษาจารย์ ได้อธิบายไว้ในทุกขสมุทยนิเทศว่า ส่วน ในที่นี้ ตัณหาทั้ง 3 อย่างนี้ พึงทราบว่ามีพระภาคเจ้าทรงผนวกเข้าเป็นอันเดียว ตรัสว่า เป็น ทุกขสมุทยอริยสัจ โดยอรรถว่าเป็นเหตุยังทุกขสัจให้เกิด

สรุปว่า การศึกษาด้านเนื้อหาในเรื่องทุกขในอสมมูลสูตรอันเป็นบาทฐานการเจริญวิปัสสนาภาวนา งานวิจัยนี้เป็นขอบเขตด้านเนื้อหาเป็นการศึกษาเรื่อง ทุกข ในที่นี้คือ ทุกขลักษณะ เท่านั้น การใช้หลักธรรมของทุกขเป็นบาทฐานในการเจริญวิปัสสนาภาวนา ซึ่งจะศึกษาในรายละเอียดทั้งในส่วนที่เป็นสมถยานิกและวิปัสสนายานิก ให้สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยเรื่อง ศึกษาทุกขในอสมมูลสูตรที่มีความสัมพันธ์ในการเจริญวิปัสสนาภาวนา ครั้งนี้เป็น การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยผู้วิจัยมีวิธีดำเนินการวิจัยดังนี้

1. ค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) อันได้แก่คัมภีร์ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2539 อรรถกถา ภาษาไทย อรรถกถา ฎีกา ปกรณ์วิเสสอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องทำให้ได้ข้อมูลพื้นฐานสำคัญเป็นเบื้องต้น เพื่อให้ทราบถึงหลักธรรมที่เกี่ยวกับทุกขในอสมมูลสูตร ที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้เป็นหลักฐานปรากฏ ในพระไตรปิฎก

2. ค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) ศึกษาตำรา วิชาการทางพระพุทธศาสนาเถรวาท มีหนังสือ งานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นอธิบายขยายความ เนื้อหาเพิ่มเติมในพระไตรปิฎกอรรถกถาและคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเถรวาท

3. ศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อตรวจสอบความสอดคล้องกับเอกสารชั้นปฐมภูมิ
4. สรุปเรียบเรียงและนำเสนอข้อมูลโดยวิธีบรรยายเชิงพรรณนา
5. เสนอและตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์โดยอาจารย์ที่ปรึกษา
6. นำเสนอและเผยแพร่ผลงานเพื่อประโยชน์ต่อการศึกษา
7. สรุปผลที่ได้จากการศึกษาพร้อมข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัย

1. เนื้อหาและทฤษฎีในอหิมูลสูตร

อหิมูลสูตร เป็นพระสูตรว่าด้วยมูลเหตุแห่งทุกข์ เหตุเกิดขึ้นที่กรุงสาวัตถี พระพุทธเจ้าตรัสถึงทุกข์ และมูลเหตุแห่งทุกข์ คือ 1) ทุกข์ คือ รูป 2) ทุกข์ คือ เวทนา 3) ทุกข์ คือ สัญญา 4) ทุกข์ คือสังขาร 5) ทุกข์ คือ วิญญาณ มูลเหตุแห่งทุกข์ คือ ตัณหาอันทำให้เกิดอีก ประกอบด้วยความเพิลิตเพลินและความกำหนัดมีปกติให้เพิลิตเพลินในอารมณ์นั้น ๆ ได้แก่ 1) กามตัณหา 2) ภวตัณหา 3) วิภวตัณหา (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ในอรรถกถาสังยุตตนิกาย ชนธวารวรรค ในอหิมูลสูตรที่ 10 ได้กล่าวทุกข์ว่า เป็นทุกข์ลักษณะเท่านั้น (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2552) คำว่า ทุกข์ลักษณะ คือ เครื่องกำหนดว่าเป็นทุกข์, ลักษณะที่จัดว่าเป็นทุกข์, ลักษณะที่แสดงให้เห็นว่าเป็นทุกข์ คือ 1) ถูกการเกิดขึ้นและการดับสลายบีบคั้นอยู่ตลอดเวลา 2) ทนได้ยากหรือคงอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ 3) เป็นที่ตั้งแห่งความทุกข์ 4) แย้งต่อสุขหรือเป็นสภาวะที่ปฏิเสธความสุข (พระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ.ปยุตฺโต, 2551)

คำว่า ทุกข์ มาจาก พุ บทหน้า แปลว่า ชั่ว, ยาก ขม ธาตุในความอดทน ลง กวิ ปัจจัย ลบที่สุด ธาตุ ช้อน ก เข้าไป สำเร็จรูปเป็น ทุกข์ มีรูปวิเคราะห์ ตามหลักภาษาบาลีว่า ทุกฺขิยตีติ = ทุกฺขํ แปลว่า ธรรมชาติใด อันบุคคล (สัตว์) ทนได้โดยยาก ธรรมชาตินั้นชื่อว่า ทุกฺขํ (สิ่งอันบุคคลทนได้โดยยาก) หรือ ทุกฺเคน ขมิตพฺพติ = ทุกฺขํ ทุกฺขํ แปลว่า ธรรมชาติใด อันบุคคล พึงทนได้โดยยาก ธรรมชาตินั้นชื่อว่า ทุกฺขํ (สิ่งอันบุคคลพึงทนได้โดยยาก) (มูลนิธิภูมิพลกิจุ, 2523)

จากการศึกษาอหิมูลสูตร เป็นหลักธรรมที่ว่าด้วยเรื่องของความทุกข์และต้นเหตุรากเหง้าแห่งความทุกข์ ดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงไว้มี 2 ส่วน ได้แก่ ทุกข์ คือ ชนธ 5 ได้แก่รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ และมูลเหตุแห่งทุกข์ก็คือ ตัณหา 3 ได้แก่ กามตัณหา 2. ภวตัณหา 3. วิภวตัณหา ส่วนในพระสูตรนี้ได้กล่าว ทุกฺขํ ว่าเป็นทุกข์ลักษณะเท่านั้น ซึ่งชนธ 5 นี้เป็นกองแห่งทุกข์ เป็นต้นต่อแห่งทุกข์ เพราะเกิดความยึดมั่นในชนธ 5 เรียกว่าอุปาทานชนธ 5 โดยมี ตัณหาเป็นต้นเหตุ มี ตัณหาเป็นเหตุเกิด โดยมีอวิชชาเป็นกำเนิดโดยที่สุด เป็นทุกข์ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) แต่ด้วยการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา จะสามารถละอวิชชาได้ แล้ววิชชาก็เกิดขึ้น ความมีภพมีชาติก็หมดไป จึงเกิดผู้ที่มีความพยายามที่จะพ้นจากความทุกข์ด้วยการฝึกฝนตนเองในการปฏิบัติธรรม เพื่อ

พัฒนานตนเองไปสู่การบรรลธรรมด้วยการเจริญวิปัสสนาภาวนา เป็นการเจริญสติเพื่อให้เกิดปัญญาในการกำหนดรู้ตามสภาพความเป็นจริงที่มีความเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาตามกฎพระไตรลักษณ์

ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจะได้นำเสนอหลักธรรม คือ ทุกข์ในชั้น 5 และ มูลเหตุแห่งทุกข์ที่ปรากฏในพระสูตรที่มีความสัมพันธ์กับการเจริญวิปัสสนาภาวนาต่อไป

2. วิเคราะห์ทุกข์ในอภิมูลสูตรที่มีความสัมพันธ์กับการเจริญวิปัสสนาภาวนา

ทุกข์ในอภิมูลสูตรที่มีความสัมพันธ์กับการเจริญวิปัสสนาภาวนา โดยแบ่งออกเป็น ทุกข์ในชั้น 5 ที่มีความสัมพันธ์กับการเจริญวิปัสสนาภาวนาในอภิมูลสูตร ได้แก่

1) ทุกข์คือรูปที่มีความสัมพันธ์กับการเจริญวิปัสสนาภาวนา ดังพระพุทธพจน์ในอภิมูลสูตรว่า ทุกข์ เป็นอย่างไร ได้แก่ ทุกข์ คือรูป (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) พระโยคาวจรควรกำหนดรู้ทุกข์ หรือ ทุกขอริยสัจ คือ ธรรมชาติที่เป็นทุกข์ เป็นความจริงของพระอริยเจ้าทั้งหลาย ทุกข์มีความหมายว่า บีบคั้น อันปัจจัยปรุงแต่ง ให้เราร้อน ปรวนแปร นี่เป็นอรรถของทุกข์ เป็นของแท้ เป็นของไม่ผิด ไม่เป็นอย่างอื่น องค์ธรรม ได้แก่ โลเกียจิต 81 เจตสิก 51 เว้นโลภะ (พระสังฆมณฑล, 2544) ในการเจริญวิปัสสนาภาวนาพระโยคาวจรควรกำหนดรู้ชั้น 5 ที่เป็นภูมิของวิปัสสนา ได้แก่ รูปชั้น คือ กองแห่งรูป เป็นธรรมชาติที่มีลักษณะผันแปรเปลี่ยนแปลงสลายไป การแตกดับเสื่อมสลายไป เมื่อกระทบกับความเย็น ความร้อน ลม แดด ของแข็งเป็นต้น พระโยคาวจรควรรู้วิธีการกำหนดรู้รูป โดยการกำหนดรู้รูปชั้นเป็นอารมณ์ว่า เป็นเพียงสภาวะธรรมมีความเสื่อมไป อันเป็นเหตุให้เกิดทุกข์ เป็นการกำหนดรู้รูปชั้นขึ้นญาณตปริยญา เป็นต้น

พระโยคาวจรควรกำหนดรู้ทุกข์คือรูปในไตรลักษณ์เช่น ควรกำหนดรู้รูปเป็นทุกข์ลักษณะ เพราะมีลักษณะ สภาวะการเปลี่ยนแปลง ถึงความเป็นอนิจจัง ไม่เที่ยง สภาวะของความทุกข์ที่ถูกบีบคั้น กดดัน และมีการดับไปเกิดจากการเสื่อมสลาย ตามเหตุปัจจัย ทำให้รูปคงอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ สาเหตุที่ไม่สามารถพบเห็นทุกข์ลักษณะดังกล่าวในรูป เพราะการเคลื่อนไหวปิดบังทุกข์ลักษณะ พระพุทธเจ้าตรัสว่า สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

2) ทุกข์คือเวทนาที่มีความสัมพันธ์กับการเจริญวิปัสสนาภาวนา ดังพระพุทธพจน์ในอภิมูลสูตรว่า ทุกข์ เป็นอย่างไร ได้แก่ ทุกข์ คือ เวทนา (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ในการเจริญวิปัสสนาภาวนาพระโยคาวจรควรกำหนดรู้ชั้น 5 ที่เป็นภูมิของวิปัสสนา ได้แก่ เวทนาชั้น คือ กองเวทนา เป็นธรรมชาติที่มีลักษณะเสวยอารมณ์ เกิดร่วมกับวิญญาณชั้น การเสวยอารมณ์ คือ ความรู้สึกต่อสิ่งที่ถูกรับรู้เป็นความรู้สึกสุข ทุกข์ อุเบกขา โสมนัส ความรู้สึกเหล่านี้เกิดขึ้นได้จากการเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การรู้รส การรู้สิ่งที่มาถูกต้องตามกาย และการได้รู้เรื่องราวใจ เวทนาชั้นจึงเป็นส่วนประกอบชีวิตทางนามธรรม (พระโสภณมหาเถระ มหาสิยาตอ, 2555)

พระโยคาวจรกำหนดรู้เวทนาชั้น มีอารมณ์เวทนา และเสวยอารมณ์เวทนา อันเป็นเหตุให้เกิดทุกข์เวทนาด้วยการกำหนดอย่างจดจ่อต่อเนื่อง เป็นการกำหนดรู้เวทนาชั้นขึ้นญาณตปริยญา เป็นต้น

และควรกำหนดรู้ทุกข์คือเวทนา เป็นทุกข์ลักษณะ เพราะมีลักษณะการเสวยอารมณ์ ความรู้สึก สุข ทุกข์หรือเฉย ๆ ที่เป็นสภาวะการเปลี่ยนแปลง ถึงความเป็นอนิจจัง ไม่เที่ยง สภาวะของความทุกข์ที่ถูกบีบคั้น กดดัน และมีการดับไปเกิดจากการเสื่อมสลายตามเหตุปัจจัย ทำให้เวทนาคงอยู่ในสภาพเดิมมิได้ สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นย่อมเป็นทุกข์ สาเหตุที่ไม่สามารถพบเห็นทุกข์ลักษณะดังกล่าวในเวทนาเพราะการเคลื่อนไหวปิดบังทุกข์ลักษณะ

3) ทุกข์คือสัญญาที่มีความสัมพันธ์กับการเจริญวิปัสสนาภาวนา ดังพระพุทธพจน์ในอัมมมสูตรว่า ทุกข์ เป็นอย่างไร ได้แก่ ทุกข์ คือสัญญา ในการเจริญวิปัสสนาภาวนาพระโยคาวจรควรกำหนดรู้ชั้น 5 ที่เป็นภูมิของวิปัสสนาได้แก่ สัญญาชั้น คือ กองสัญญา (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) เป็นธรรมชาติที่มีลักษณะจำอารมณ์ จำได้หมายรู้ เกิดร่วมกับวิญญาณชั้น จำอารมณ์ที่วิญญาณกำลังรับรู้เพื่อจำไว้ในอนาคต ได้แก่ จารูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส เย็น ร้อน อ่อน แข็ง และสัญญาจำอารมณ์ทางใจ สัญญาชั้นจึงเป็นส่วนประกอบของชีวิตทางนามธรรม

ดังนั้น สัญญาชั้นจึงจัดเป็นนาม ส่วนวิธีกำหนดรู้สัญญาคือ พระโยคาวจรกำหนดรู้อารมณ์ จำอารมณ์ที่เกิดขึ้น กำหนดรู้อารมณ์นั้นอันเป็นเหตุให้เกิดทุกข์ ด้วยการกำหนดอย่างจดจ่อต่อเนื่อง เป็นการกำหนดรู้สัญญาชั้นขั้นญาณตปริยญาเป็นต้น และควรกำหนดรู้สัญญาเป็นทุกข์ลักษณะ เพราะมีลักษณะการกำหนดจำอารมณ์ได้ รู้ในอารมณ์ 6 ที่เป็นสภาวะการเปลี่ยนแปลง ถึงความเป็นอนิจจัง ไม่เที่ยง สภาวะของความทุกข์ที่ถูกบีบคั้น กดดัน และมีการดับไปเกิดจากการเสื่อมสลายตามเหตุปัจจัย ทำให้สัญญาคงอยู่ในสภาพเดิมมิได้ สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นย่อมเป็นทุกข์ สาเหตุที่ไม่สามารถพบเห็นทุกข์ลักษณะดังกล่าวในสัญญาเพราะการเคลื่อนไหวปิดบังทุกข์ลักษณะ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

4) ทุกข์คือสังขารที่มีความสัมพันธ์กับการเจริญวิปัสสนาภาวนา ดังพระพุทธพจน์ในอัมมมสูตรว่า ทุกข์ เป็นอย่างไร ได้แก่ ทุกข์ คือสังขาร (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ในการเจริญวิปัสสนาภาวนาพระโยคาวจรควรกำหนดรู้ชั้น 5 ที่เป็นภูมิของวิปัสสนาได้แก่ สังขารชั้น คือ กองสังขาร เป็นนามธรรมที่เกิดร่วมกับวิญญาณชั้น ในขณะที่กำลังรับรู้อารมณ์ สังขารชั้นจะปรุงแต่งวิญญาณให้เป็นไปตามที่ตนคิดมีทั้ง 2 ฝ่ายคือ ฝ่ายไม่ดี และ ฝ่ายดี ส่วนวิธีกำหนดรู้สังขารคือ พระโยคาวจรกำหนดรู้อารมณ์ความคิดปรุงแต่งที่เกิดกับใจเป็นกุศล และอกุศลนั้นอันเป็นเหตุให้เกิดทุกข์ ด้วยการกำหนดอย่างจดจ่อต่อเนื่อง เป็นการกำหนดรู้สังขารชั้น ขั้นญาณตปริยญา เป็นต้น สังขารชั้นจึงเป็นส่วนประกอบของชีวิตทางนามธรรม ดังนั้น สังขารชั้นจึงจัดเป็นนาม (พระพุทธโฆสะเถระ รจนา, 2554) และ ควรกำหนดรู้สังขารเป็นทุกข์ลักษณะ เพราะมีลักษณะการปรุงแต่งจิตให้ดี ชั่ว เป็นกลาง ๆ เป็นกุศลหรืออกุศล ที่เป็นสภาวะการเปลี่ยนแปลง ถึงความเป็นอนิจจัง ไม่เที่ยง สภาวะของความทุกข์ที่ถูกบีบคั้น กดดัน และมีการดับไปเกิดจากการเสื่อมสลายตามเหตุปัจจัย ทำให้สังขารคงอยู่ในสภาพเดิมมิได้ สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นย่อมเป็นทุกข์ สาเหตุที่ไม่สามารถพบเห็นทุกข์ลักษณะดังกล่าวในสังขารเพราะการเคลื่อนไหวปิดบังทุกข์ลักษณะ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

5) ทุกข์ คือ วิญญาณที่มีความสัมพันธ์กับการเจริญวิปัสสนาภาวนา ดังพระพุทธพจน์ในอัมมสูตรว่า ทุกข์ เป็นอย่างไร ได้แก่ ทุกข์ คือวิญญาณ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ในการเจริญวิปัสสนาภาวนาพระโยคาวจรควรกำหนดรู้ขั้น 5 ที่เป็นภูมิของวิปัสสนาได้แก่ วิญญาณขั้น คือ กองวิญญาณ ได้แก่ จิต เป็นธรรมชาติที่รู้อารมณ์ วิญญาณหรือจิตมี 6 ส่วนวิธีกำหนดรู้วิญญาณคือ พระโยคาวจรกำหนดรู้อารมณ์ และจำอารมณ์ ทั้งกุศล และอกุศลเป็นเหตุให้เกิดทุกข์ ด้วยการกำหนดอย่างจดจ่อต่อเนื่อง เป็นการกำหนดรู้วิญญาณขั้น ขั้นญาติปริยญาเป็นต้น และควรกำหนดรู้วิญญาณเป็นทุกขลักษณะ เพราะมีลักษณะรู้แจ้งอารมณ์ รู้อารมณ์ 6 ที่เป็นสภาวะการเปลี่ยนแปลง ถึงความเป็นอนิจจัง ไม่เที่ยง สภาวะของความทุกข์ที่ถูกบีบคั้น กดดัน และมีการดับไปเกิดจากการเสื่อมสลายตามเหตุปัจจัย ทำให้วิญญาณคงอยู่ในสภาพเดิมมิได้ สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นย่อมเป็นทุกข์ สาเหตุที่ไม่สามารถพบเห็นทุกขลักษณะดังกล่าวในวิญญาณ เพราะการเคลื่อนไหวปิดบังทุกขลักษณะ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

ส่วนมูลเหตุแห่งทุกข์ที่มีความสัมพันธ์กับการเจริญวิปัสสนาภาวนาในอัมมสูตร โดยแบ่งออกเป็น

1) ตัณหา 3 ที่มีความสัมพันธ์กับการเจริญวิปัสสนาภาวนา ดังพระพุทธพจน์ในอัมมสูตรว่า มูลเหตุแห่งทุกข์เป็นอย่างไร คือ ตัณหาอันทำให้เกิดอีก ประกอบด้วยความเพิลิตเพิลินและความกำหนดมีปกติให้เพิลิตเพิลินในอารมณ์นั้นๆ ได้แก่ กามตัณหา ภวตัณหา และ วิภวตัณหา (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ในการเจริญวิปัสสนาภาวนาพระโยคาวจรควรกำหนดละตัณหา 3 ประการ ที่เป็นมูลเหตุแห่งทุกข์ โดยแบ่งออกเป็น ตัณหา 3 หมวด คือ พระโยคาวจรควรกำหนดละตัณหา 3 ประการ เป็นธรรมที่ควรละให้หมดไป หรือให้สิ้นไป ฉะนั้นตัณหา จึงเป็นปหานัตถัพพธรรม คือเป็นธรรมในประเภทที่ต้องละ ไม่ใช่เป็นธรรมที่ควรกำหนดละ หรือควรเจริญให้เกิดขึ้น

2) ตัณหา 3 คือ ตัณหาวิจริต 108 มีความสัมพันธ์กับการเจริญวิปัสสนาภาวนา โดยแบ่งออกเป็น ตัณหาวิจริต 18 อันอาศัยเบญจขันธ์ภายใน เมื่อมีความถือว่า เรามี จึงมีความถือว่า เราเป็น อย่างนี้ เราเป็นอย่างนั้น เราเป็นอย่างอื่น เราไม่เป็นอยู่ เราพึงเป็นอย่างนี้ เราพึงเป็นอย่างนั้น เราพึงเป็นอย่างอื่นเป็นต้น (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) และตัณหาวิจริต 18 อันอาศัยเบญจขันธ์ภายนอก เมื่อมีความถือว่า เรามีด้วยเบญจขันธ์นี้ จึงมีความถือว่าเราเป็นอย่างนี้ด้วยเบญจขันธ์นี้ เราเป็นอย่างนั้น ด้วยเบญจขันธ์นี้ เราเป็นอย่างอื่นด้วยเบญจขันธ์นี้ เป็นต้น

ตัณหาวิจริต 18 สองชุดนี้ รวมเป็น $36 \times \text{กาล } 3 \text{ (ปัจจุบัน อดีต อนาคต)} = 108$ อีกอย่างหนึ่ง ตัณหา (กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา) $\times$ ตัณหา 6 (ตัณหาในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโผฏฐัพพะ ในธรรมารมณ์) $= 18 \times \text{ภายในและภายนอก} = 36 \times \text{กาล } 3 = \text{ตัณหา } 108$ ฉะนั้น ตัณหาวิจริต 18 เหล่านี้ อาศัยเบญจขันธ์ภายในและตัณหาวิจริต 18 เหล่านี้อาศัยเบญจขันธ์ภายนอก ประมวลย่อเข้าเป็นอันเดียวกัน เป็นตัณหาวิจริต 36 ตัณหาวิจริตตามที่กล่าวมานี้คือ 1) เป็นอดีต 36 2) เป็น

อนาคต 36 3)เป็นปัจจุบัน 36 ประมวลย่อเข้าเป็นอันเดียวกันจึงเป็นต้นหาวิจิตร 108 ดังได้อธิบายมาแล้ว

สรุป

อหฺมฺลสูตร เป็นพระสูตรที่ว่าด้วยมูลเหตุแห่งทุกข์ ความชั่ว บาปที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่พระภิกษุทั้งหลายไว้ 2 ส่วน คือ ส่วนที่เป็นทุกข์ ได้แก่ขันธ์ 5 ประกอบด้วยรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ และส่วนที่สองคือมูลเหตุแห่งทุกข์หรือความชั่ว คือ ตัณหาคือความเพติดเพลินและความกำหนดในอารมณ์ทั้งหลายที่เกิดขึ้นกับจิต ตัณหาแบ่งออกเป็น 3 อย่างคือ กามตัณหา ความอยากได้ในกามคุณ ภวตัณหา ความอยากมี อยากเป็น และวิภวตัณหา คือ ความทะยานอยากในวิภพซึ่งเป็นธรรมที่เป็นข้าศึกในการเจริญวิปัสสนาภาวนาและไม่สามารถบรรลุ มรรค 4 ผล 4 นิพพาน 1 ได้

องค์ความรู้จากการวิจัย

ทุกข์ในอหฺมฺลสูตร อันเป็นบาทฐานในการเจริญวิปัสสนาภาวนา อันเป็นกระบวนการที่ผู้ปฏิบัติจะต้องพิจารณาเพื่อให้เกิดผลต่อการปฏิบัติ สามารถนำไปประยุกต์และปรับใช้กับการสอนกัมมัฏฐาน และปรับพฤติกรรมบุคคลให้เหมาะสมเพื่อพัฒนาชีวิตให้ดียิ่งขึ้น หรือจะเป็นแบบอย่างที่เหมาะสมกับการปฏิบัติที่เหมาะสมต่อไป

ข้อเสนอแนะ

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยเห็นว่า ควรมีการศึกษารายละเอียดเพิ่มเติมในส่วนของหลักธรรมในแง่มุมอื่น ๆ เพื่อเพิ่มพูนความรู้ให้ครบในทุก ๆ ด้าน ดังนี้

1. ศึกษาเรื่องกามตัณหาในอหฺมฺลสูตรที่สัมพันธ์กับการเจริญวิปัสสนาภาวนา
2. ศึกษาเรื่องภวตัณหาในอหฺมฺลสูตรที่สัมพันธ์กับการเจริญวิปัสสนาภาวนา
3. ศึกษาเรื่องวิภวตัณหาในอหฺมฺลสูตรที่สัมพันธ์กับการเจริญวิปัสสนาภาวนา

เอกสารอ้างอิง

- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2551). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ 12). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพุทธโฆสเถระ. (2554). *คัมภีร์วิสุทธิมรรค*. (สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), แปล). (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: ธนาเพรส.

- พระมหาเกริกสัน ญาณสมปโน, พระปลัดสมชาย ปโยโค และ พระมหาวีรวิชญ์ วรินโท. (2563).
 ศึกษาวิเคราะห์หัตถะในคัมภีร์มั่งคั่งดัดที่ปนี. *วารสาร มจร พุทธปัญญาปริทรรศน์*, 5(1),
 43–52.
- พระสมชาย บัวแก้ว, พระมหาบุญศรี วงศ์แก้ว และ สุเชาว์ พลอยชุม. (2564). อภิธานจารย์:
 กระบวนการพัฒนาบุคลิกภาพตามแนวพระพุทธศาสนา. *วารสารศิลปการจัดการ*, 5(3),
 895–907.
- พระสัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะ. (2544). *ปรมัตถโชติกะ ปริเฉทที่ 3 และปริเฉทที่ 7*. (พิมพ์ครั้งที่ 6).
 กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พิทยวิสุทธิ.
- พระโสภณมหาเถระ (มหาสิยาตอ). (2555). *วิปัสสนาญาณเล่ม 1*. (พระคันธसारากิจ, แปล). นนทบุรี:
 ไทธรรมเกล้า.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*.
 กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2552). *อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*.
 กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มูลนิธิภูมิพลโลกิขุ. (2523). *สัททนีติปกรณ์ ธาตุมาลา*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มูลนิธิภูมิพลโลกิขุ.
- อรชร ไกรจักร, แม่ชีกฤษณา รักษาโหม และ พระมหาวัชรธรรม ญาณกิตติ. (2564). บุคลิกภาพของ
 พระภิกษุตามหลักเวสัชชกรณธรรม. *วารสาร มจร บาลีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์*, 7(3),
 113–125.
- Damnoen, P.S. (2021). The Development of Student Characteristics in According to the Nawaluk
 Framework of the Buddhist integration of Buddhapanya Sri Thawarawadee Buddhist
 College. *Asia Pacific Journal of Religions and Cultures*, 5(2), 126–135
- Tan, C.C., & Damnoen, P.S. (2020). Buddhist Noble Eightfold Path Approach in the Study of
 Consumer and Organizational Behaviors. *Journal of MCU Peace Studies*, 8(1), 1–20.